ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ У ПОЛЬОВІ МОДЕЛІ

КУЧЕР І. А.
Київський національний лінгвістичний університет

У статті проаналізовано різні аспекти дослідження польових структур у сучасній лінгвістиці, виявлено відмінності між термінами і поняттями *семантичне поле*, *ЛСП*, *функціонально-семантичне поле* і *семантична парадигма*, визначено три принципи об'єднання мовних одиниць у ЛСП: семантичний, структурний і системний.

Ключові слова: семантичне поле, ЛСП, функціонально-семантичне поле, семантична парадигма.

В статье проанализированы разные аспекты исследования полевых структур в современной лингвистике, выявлены различия между терминами и понятиями *семантическое поле*, *ЛСП*, *функционально-семантическое поле* и *семантическая парадигма*, определены три принципа объединения языковых единиц в ЛСП: семантический, структурный и системный.

Ключевые слова: семантическое поле, ЛСП, функционально-семантическое поле, семантическая парадигма.

The article deals with the different aspects of field structures studies in modern linguistics. It reveals differences between terms and notions such as: semantic field, lexical and semantic field, functional and semantic field and semantic paradigm. It defines three principles to unite linguistic units in lexical and semantic fields: semantic, structural and systemic.

Key words: semantic field, lexical and semantic fields, functional and semantic fields, semantic paradigm.

Системні відношення між мовними елементами розглядали ще лінгвісти кінця XIX – початку XX століть: О. О. Потебня, І. О. Бодуен де Куртене та ін. Системність зв'язків мовних елементів була ключовим положенням системно-структурної (таксономічної, класифікаційної) лінгвістичної парадигми (Ф. де Соссюр). Уже на початку XX ст. системний характер лексики починає вивчатись у категоріях лексико-семантичних полів (далі – ЛСП), який і на сучасному етапі розвитку лексичної семантики не вичерпав своєї проблемності, зокрема у плані визначення чітких принципів, за якими мовні одиниці об'єднуються у семантичні класи, розряди, групи, парадигми, поля тощо. Ще одне дискусійне питання стосується того, чи є ці критерії принципово однаковими для лексики різних мов, особливо тих, які належать до різних сімей.

Така постановка проблеми свідчить про актуальність пропонованої розвідки.

Мета статті – систематизувати принципи об'єднання лексичних одиниць у лексико-семантичні поля.

Завдання:

– проаналізувати різні аспекти дослідження польових структур у сучасній лінгвістиці;

– диференціювати терміни *семантичне поле*, *ЛСП*, *функціонально-семантичне поле* і *семантична парадигма*;

– визначити основні критерії об'єднання мовних одиниць у ЛСП, які є принциповими для їх організації у цій категорії.

Про системний характер лексики на основі її семантики писав російський лінгвіст М. М. Покровський ще наприкінці XIX ст. [26]. Проте сам термін "семантичне поле" вперше був ужитий німецьким ученим Гюнтером Іпсеном у 1924 році, який визначив поле як сукупність слів, що мають спільне значення. Утім, покликаючись на В. М. Ярцеву, засновником теорії

семантичного поля вважаємо німецького вченого И. Тріра (1931 р.) [39, с. 380]. У 50-ті рр. XX ст. польову теорію продовжив розробляти Л. Вайсгербер. Однак ці ранні концепції семантичних полів зазнали критики через ідеалістичний і суб'єктивний підхід, неможливість охопити весь лексичний склад мови та недооцінку ролі окремого слова, але стали поштовхом для подальших досліджень іншої концепції – теорії ЛСП [5, с. 108; 36, с. 33–38], яка активно почала розроблятися вченими різних країн, зокрема англійськими: Дж. Лайонз [21], американськими: Р. Х. Робінс [41], швейцарськими: Ш. Баллі [2], російськими (радянського періоду): Л. М. Васильєв [5; 6], В. В. Виноградов [8], С. Д. Кацнельсон [13], В. І. Кодухов [15], Е. В. Кузнєцова [20], А. І. Кузнєцова [19], М. М. Покровский [26], О. О. Потебня [28], Ф. П. Філін [37], А. А. Уфімцева [32; 35; 36].

У сучасній лінгвістиці і донині немає однозначності та єдності у тлумаченні термінів *семантичне поле* та ЛСП. Більшість лінгвістів їх розглядають як синоніми, не розмежовуючи взагалі і вживаючи один термін у значенні іншого. Наприклад, Ю. М. Караулов використовує ці терміни як взаємозамінні й позначає ними групу слів однієї мови, тісно пов'язаних за змістом [12, с. 210]. Окремі лінгвісти розуміють термін *семантичне поле* у найширшому значенні. Наприклад, Л. М. Васильєв до семантичного поля включає семантичні класи (групи) слів певної частини мови, семантично співвідносні класи (групи) слів різних частин мови, лексико-граматичні (функціонально-семантичні) поля, парадигми синтаксичних конструкцій, що пов'язані трансформаційними (дериваційними) відношеннями, та різні типи семантико-синтаксичних синтагм [6, с. 126].

Уважаємо за доцільне звузити визначення змістового об'єму терміна *семантичне поле* до характеристик, які безпосередньо стосуються *ЛСП*, розуміючи під останнім сукупність лексичних одиниць чи їх значень, об'єднаних парадигматичними зв'язками, що мають спільний семантичний компонент і позначають явища за понятійною, предметною чи функціональною схожістю [9, с. 173; 11, с. 31; 12, с. 210; 14, с. 99; 17, с. 130; 18, с. 381; 23, с. 96; 29, с. 458; 34, с. 138; 38, с. 69–72; 40, с. 157].

Визначають такі основні властивості ЛСП:

– наявність семантичних відношень (кореляцій) між складовими поля;

– системний характер відношень у полі;

– наявність у складі поля мікрополів;

– ієрархічна будова складових елементів поля;

– ядерно-периферійна структура поля;

– розмитість меж між ядром і периферією та мікрополями;

– взаємозалежність і взаємовизначеність лексичних одиниць поля;

– відносна автономність поля;

– взаємозв'язок семантичних полів у межах усієї лексичної системи (напр., конституанти поля можуть належати до ядра одного поля і периферії іншого чи інших полів);

– часткове накладання полів одне на одне з утворенням зони поступових переходів [5, с. 105–113; 14, с. 99; 20, с. 100–121].

Ще одна еквілібристика спостерігається у вживанні термінів *ЛСП*, *функціонально-семантичне поле* (далі – ФСП) і *семантична парадигма*.

"ЛСП включає слова різних частин мови з можливістю включення фразеологізмів і лексичних матеріалів різних форм існування мови, тобто не тільки літературної мови, а й розмовної, діалектів, жаргонів, зі зверненням до історичних лексичних матеріалів з орієнтацією на діахронічні дослідження" [16, с. 25]. Тимчасом ФСП, за визначенням О. В. Бондарка, – це "двостороння (змістово-формальна) єдність, що формується граматичними (морфологічними і синтаксичними) засобами певної мови спільно з лексичними, лексико-граматичними і словотвірними елементами, що взаємодіють із граматичними засобами і належать до тієї ж семантичної зони" [3, с. 40].

Щодо семантичної парадигми, то І. В. Сентенберг її розуміє як "відносно цілу, незамкнену і здатну до розвитку сукупність слів або їх лексико-семантичних варіантів, об'єднаних навколо домінанти спільністю лексичного значення й організованих за допомогою відношень семантичної похідності, які слугують для диференціальної номінації" [30, с. 61].

Виділяють такі основні розбіжності між ЛСП і семантичною парадигмою:

1) ЛСП є організацію неоднозначних співвідношень (гіперо-гіпонімія + синонімія/антонімія і т. ін., семантична парадигма має у своєму складі однозначні співвідношення лексичних одиниць (синонімія, антонімія і т. ін.);

2) ЛСП може бути представлене граматично різними лексичними одиницями: іменник + прикметник/дієслово та ін., семантична парадигма – це об'єднання граматично однорідних лексичних одиниць: іменники, прикметники, дієслова та ін.;

3) ЛСП перетинається з іншими полями, утворюючи суміжні синкретичні простори, семантична парадигма – відокремлена лексико-семантична організація [10, с. 65–66].

Цю проблему можна розв'язати за умови визначення чітких принципів, на основі яких формуються ЛСП. Аналіз згаданої вище наукової літератури з цієї проблеми дає змогу звести численні критерії, за якими дослідники намагаються структурувати мовні одиниці в ЛСП, до трьох основних принципів:

1) семантичного;

2) структурного;

3) системного.

1. Семантичний принцип пов'язаний зі здійсненням компонентного аналізу лексичних значень слів, які належать до певного ЛСП.

У традиційній семантиці прийнято розмежовувати значення на лексичні (виражаються кореневими морфемами) і граматичні (виражаються афіксами, флексіями і т. ін.). З них лише лексичні розглядаються як повноправні об'єкти семантичної теорії, а дослідження граматичних значень виводиться поза межі семантики [4, с. 16–17]. Лексичне значення – це загальне (інваріантне) значення всіх словоформ певної лексеми, абстраговане від їх граматичних значень (якщо лексема однозначна), або одне з інваріантних значень лексеми (якщо вона багатозначна). Відтак, одна й та ж лексема може виражати кілька лексичних значень (полісемія), і, навпаки, одне й те ж лексичне значення може виражатися кількома лексемами та еквівалентними їм за функцією фразеологізмами (синонімія) [там само, с. 36].

Зазвичай, лексичне значення становить сукупність семантичних ознак, що описують поняття, яке слово називає. Ці ознаки пов'язуються залежністю і тим самим утворюють структуру лексичного значення, його дві частини – інтенсіонал й імплікаціонал. Інтенсіонал – змістове ядро лексичного значення, імплікаціонал – периферія семантичних ознак, що оточують ядро [25, с. 105]. Також у лексичному значенні слова виділяють три сторони, або грані: 1) відношення до денотату – так звана предметна віднесеність слова; 2) відношення до категорій логіки і, насамперед, до категорії – понятійна віднесеність; 3) відношення до концептуальних і конотативних значень інших слів у межах відповідної лексичної системи – цей аспект значення іноді називають значимістю [23, с. 91].

Позначуваний словом предмет є денотатом, або референтом, а відображення денотата (класу денотатів) – концептуальним значенням слова, або десигнатом. Окрім ядра до складу лексичного значення входять так звані конотації, або додаткові значення, – емоційні, експресивні, стилістичні "додаткові" до основного значення, що надають слову особливого забарвлення [22, с. 91]. Денотатами слова можуть бути предмети, події, властивості, дії, які наявні в навколишньому світі: у природі й суспільстві; почуття й відчуття внутрішнього світу людини, моральні та логічні оцінки і поняття, утворені у процесі розвитку духовної культури, ідеології тощо. Денотатами слів також є й елементи мови (як і мова загалом); процеси, що відбуваються при функціонуванні мови в мовленні; дії, що виконуються у процесі вивчення мови тощо [23, с. 92].

Компонентний аналіз усіх смислових зв'язків, в яких бере участь певне слово, дозволяє розщеплювати концептуальне значення на його дрібні складові – окремі семи. Виділені семи частково виступають як інтегровані семантичні ознаки, які об'єднують дане значення з якимись іншими, а частково – як диференційні семантичні ознаки, що відмежовують одне значення від іншого [там само, с. 97]. Компонентний аналіз значення безпосередньо пов'язаний зі структурою лексичного значення і передбачає, що всі значення, крім тих, що збігаються з елементарними поняттями, складаються з компонентів, а саме: містять простіші поняття, об'єднані у цілісну структуру значення. Семи відрізняються від значень як частини від цілого. Крім того, семи – це такі частини значення, які не виражені у структурі конкретної мови якоюсь частиною, а виявляються суто релятивно завдяки зіставленню різних значень або, якщо й виражені у структурі знака, то за допомогою неномінативної одиниці (граматично, наприклад, за допомогою морфеми) [25, с. 110].

Сему визначають як просту, неподільну семантичну ознаку, елементарний граничний смисл, атомарне поняття. Гранично простими є поняття, що відповідають або верхній межі узагальнення сутностей (наприклад, поняття речі й ознаки, що визначаються одна через іншу), або нижній межі розчленування дійсності, яке досягається в діяльності людини і відбивається в її свідомості. Сема може бути простою і складною семантичною ознакою, для неї є суттєвим лише те, що ця ознака становить неноміновану частину значення якогось словесного знака. Одне і те ж поняття може мати статус значення і статус семи. Наприклад, поняття "батько" (переклад тут і далі в цьому реченні з російської мови наш – *І. К.*) є значенням слова *батько* і семою слова *мати* [там само, с. 110–111].

Лексичне значення є складним динамічним утворенням. Його складові відрізняються багатьма особливостями: місцем і роллю у структурі значення; характером взаємодії і взаємозалежностей між собою і контекстом; участю у формуванні актуального значення, тобто актуалізованого значення слова в конкретному контексті; сумісністю – несумісністю; вони своєрідно виявляють себе при переосмисленні слова у словотворенні. У зв'язку з цим виникає проблема типології сем, класифікація за суттєвими особливостями у результаті компонентного аналізу значень [там само, с. 127].

Розмежовують такі розряди сем, зазвичай, організовані в опозитивні пари, або ряди з декількох членів:

– когнітивні (денотативні, референційні, предметно-логічні, інтелективні) і прагматичні (конотативні, емотивно-оцінні, експресивно-стилістичні);

– екстралінгвально зумовлені і лінгвально зумовлені, центральні та периферійні;

– актуальні (актуалізовані) і потенційні;

– експліцитні й імпліцитні (латентні);

– обов'язкові й факультативні (додаткові);

– узуальні й оказіональні;

– індуктивні й індуковані;

– термінологічні й нетермінологічні;

– категоріальні (граматичні) семи або гіперсеми (класеми, маркери, архісеми) і гіпосеми (диференційні / розрізняльні / дистинктивні семи, або дистингвішери) [там само, с. 128].

Категоріально-лексичним семам підпорядковані диференційні, менш загальні семи, які уточнюють, конкретизують їх, що, власне, і надає семній структурі слова ієрархічного характеру. Диференційні семи визначають індивідуальність слів [4, с. 8–13].

Уважаємо, що семантичний принцип має бути покладений у першооснову формування ЛСП, коли на основі виділених за допомогою компонентного аналізу категоріальних сем і гіперсем об'єднуються лексичні значення певних одиниць.

2. Структурний принцип. Однією з найважливіших ознак ЛСП є його структурна організація, що полягає в розмежуванні ядерної і периферійної зон [27, с. 182]. Саме наявність ядра і периферії дозволяє відмежувати ЛСП від інших угрупувань мовних одиниць, зокрема таких, як лексико-семантична група, фрейм та ін. [7, с. 18].

У структурі ЛСП виділяють ядро, центр і периферію. Ядро – це лексична одиниця або кілька одиниць, семантично найпростіших, що містять загальне значення ЛСП в його "чистому" вигляді. Наприклад, 'колір' у ЛСП найменувань кольорів. Центр – це низка "шарів", що оточують ядро. "Шари" – це спеціалізовані класи одиниць із семантично складнішими значеннями. Наприклад, рос. *вручать*, *преподносить*, *презентовать* ('дарить'). Периферія – це вторинні найменування, що входять своїми первинними значеннями в суміжні ЛСП і реалізують семантику цього поля у специфічних контекстуальних умовах. Наприклад, рос. *шоколадный загар* у значенні "коричневый" [29, с. 459]. Ядро характеризується максимальною концентрацією полеутворювальнх ознак. Перехід від ядра до периферії відбувається поступово, при цьому за ступенем віддалення від ядра спостерігається послаблення інтенсивності й навіть зникнення частини полеутворювальних ознак. Периферійна ж зона поля, зазвичай, є значно більшою, ніж ядерна [27, с. 182].

Структурний принцип виділення ЛСП, на нашу думку, полягає в тому, що лексичні значення посідають своє місце в ядрі, центрі та периферії згідно з виокремленими гіпосемами, а також когнітивними і прагматичними семами.

3. Системний принцип. ЛСП характеризується низкою ознак системності як у синхронному плані (семантична співвіднесеність лексем, що утворюють поле, наявність гіпонімів і гіперонімів), так і в генетично-діахронічному плані (певний набір часто реалізованих мотиваційних моделей, повторюваність словотвірних моделей, повторюваність продуктивних етимологічних гнізд, що творять лексику поля) [16, с. 25].

Системний принцип організації ЛСП як упорядкованої безлічі найменувань ґрунтується перш за все на гіперо-гіпонімічних (родово-видових) відношеннях, або кореляціях, його одиниць.

Слово, що виражає загальніше поняття у цьому виді кореляції одиниць, називається гіперонімом, а слово, що позначає частковий випадок, вид указаного роду об'єктів або явищ, називається гіпонімом. Слова, які мають спільний гіперонім, – це когіпоніми, або співгіпоніми. Так, слово рос. *дерево* є гіперонімом по відношенню до слів рос. *дуб*, *ясень*, *береза*, *пальма* і т. ін., які є його гіпонімами, а тому когіпонімами по відношенню одне до одного. Денотат (екстенсіонал) гіпероніма включає в себе денотат гіпоніма. Так, множина шкіл є підмножиною навчальних закладів. З іншого боку, сигніфікат гіпероніма включається в сигніфікат гіпоніма. Так, множина ознак, що складають сигніфікат навчального закладу, є підмножиною множин ознак, що складають сигніфікат школи. На основі родо-видових кореляцій можна будувати ендоцентричні ряди, в яких кожне наступне слово ряду є гіпонімом по відношенню до попереднього слова і гіперонімом – по відношенню до наступного, наприклад, рос. *передвигаться – идти – плестись*. Лексеми таких рядів у мові використовуються для називання одного й того ж референта [14, с. 101].

Гіперо-гіпонімічні відношення наскрізь структурують ЛСП. Однорідні у смисловому відношенні одиниці послідовно об'єднуються в лексико-семантичні групи, або елементарні мікрополя (відносно замкнені ряди слів однієї частини мови), підкласи, класи, класи класів, семантичні макросфери і т. ін., утворюючи складну багатовимірну ієрархічну систему взаємопов'язаних ЛСП, межі яких відносні й часто визначаються тим чи іншим дослідницьким завданням чи спрямуванням [29, с. 459].

ЛСП характеризується понятійною однорідністю елементів, тому його одиницями є, зазвичай, лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) багатозначних слів і однозначні слова.

Понятійно неоднорідні ЛСВ багатозначного слова розподіляються у різні ЛСП [там само, с. 458]. Наприклад, у різні ЛСП потраплятимуть ЛСВ фінської мови *käydä* – "ходити" і *käydä* – "бути придатним для чогось".

З погляду ідеографічного (ономасіологічного) опису мови, тобто в напрямі від плану змісту до засобів його вираження, лексику можна представити у вигляді системи ЛСП, що взаємодіють та утворюють складну і специфічну для кожної мови картину світу. Такими ЛСП, наприклад, є різноманітні за характером найменування часу, простору, руху, термінів спорідненості, кольору, краси, назв способів пересування, музичних інструментів, дерев тощо. Кількість одиниць ЛСП може бути як порівняно маленькою, так і дуже великою. ЛСП і динамічні зв'язки між його одиницями можна порівняти з електромагнітним полем і його частинами [там само].

Системність ЛСП виявляється також у тому, що одиниці ЛСП можуть бути пов'язані відношеннями синонімії (рос. *давать – вручать*), антонімії (рос. *давать – забирать*), конверсії (рос. *вручать – принимать*) та полісемії (рос. *передавать* (*книгу*) – *передавать* (*сообщение по радио*)). Одиниці ЛСП установлюють між собою три види відношень: парадигматичні (рос. *рука – нога – голова*), синтагматичні (рос. *трогать*, *хватать*, *махать рукой*/*руками*) й асоціативно-дериватив ні (полісемія: рос. *рука* – частина тіла, почерк і словотвірне гніздо – рос. *рука*, *ручка*, *ручной*, *рукав*). Такі відношення, особливо останні з них, можуть виходити поза межі даного ЛСП, указуючи на його зв'язки з іншими ЛСП. Парадигматична близькість одиниць ЛСП і схожість їх значень часом відображається синтагматично за наявності спільної формули вживання (схеми речення), яка конкретизується за ступенем ускладнення і специфікації семантики [там само, с. 459].

З огляду на тісний зв'язок із позамовними реаліями ЛСП є незамкненою структурою організації лексики і тому суттєво відрізняється від систем інших мовних рівнів (фонологічного, морфологічного). Лексичний рівень мови організований складними співвідношеннями ЛСП як суміжних, так і таких, що перетинаються і підпорядковуються [16, с. 25].

Підсумовуючи викладене вище, можна сказати, що ЛСП є складним і багатогранним явищем лексичного складу мови. Організація одиниць у структурі ЛСП відбувається в 3 етапи на основі таких принципів:

– семантичного (на основі компонентного аналізу лексичних значень слів, виділення гіперсем і об'єднання ЛСВ та однозначних слів);

– структурного (шляхом виділення гіпосем, когнітивних і прагматичних сем та на їхній основі формування ядра, центру та периферії ЛСП);

– системного (встановлення гіперо-гіпонімічних, синонімічних, антонімічних, конверсивних, полісемантичних та ін. відношень у середині ЛСП, а також взаємозв'язків цього ЛСП з іншими полями).

Слід також зазначити, що, незважаючи на тривалу історію досліджень та нові праці з цієї проблеми, ЛСП залишається недостатньо висвітленим явищем лексико-семантичної системи мови. Між тим, аналіз лексико-семантичних полів різних мов є необхідним для систематизації лексичного складу конкретної мови, а також для вдосконалення комп'ютерного перекладу. На нашу думку, перспективами дослідження є необхідність висвітлення шляхів переходу від теоретичного розгляду проблеми до аналізу конкретних цілісних лексико-семантичних полів у різних мовах, а також зіставлення структури одного й того ж поля в різних мовах. Це сприятиме хоча б частковому вирішенню проблеми створення універсального семантичного словника різних мов, який може претендувати на роль tertium comparationis і про який неодноразово говорили сучасні контрастивісти (А. В. Корольова, М. П. Кочерган, В. М. Манакін та ін.).

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю. Д. Экспериментальное исследование семантики русского глагола / Юрий Дереникович Апресян. – М. : Наука, 1967. – 256 с.
2. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Шарль Балли. – М. : УРСС, 2001. – 415 с.
3. Бондарко А. В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / Александр Владимирович Бондарко. – М. : Эдиториал УРСС, 2001. – 208 с.
4.Вардзелашвили Ж. А. Компонентный анализ слова в теории вторичной номинации / Ж. А. Вардзелашвили // Русский язык и литература в Азербайджане : [науч.-метод. ежеквартальный журн.]. – Баку : Бакинский славянский университет, 2000. – Вып. 4. – С. 8–13.
5. Васильев Л. М. Теория семантических полей / Л. М. Васильев // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1971. – № 5. – С. 105–113.
6. Васильев Л. М. Современная лингвистическая семантика / Леонид Михайлович Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.
7.Верхотурова К. С. Огонь в зеркале русского языка : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.01 / Верхотурова Ксения Сергеевна. – Екатеринбург, 2009. – 213 с.
8.Виноградов В. В. Очерки по истории русского литературного языка XVII–XIX вв. / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высшая школа, 1982. – 528 с.
9. Городецкий Б. Ю. К проблеме семантической типологии / Борис Юрьевич Городецкий. – М. : Изд-во Московского ун-та, 1969. – 564 с.
10. Жербило Т. В. Термины и понятия лингвистики : Лексика. Лексикология. Фразеология. Лексикография : [словарь-справочник] / Татьяна Васильевна Жеребило. – Назрань : Пилигрим, 2011. – 128 с.
11. Іваненко Н. В. Лексико-семантичне поле добро в українській та англійській мовах : дис. … канд. філол. наук. : 10.02.17 / Іваненко Надія Вікторівна. – Кіровоград, 2008. – 245 с.
12. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 264 с.
13. Кацнельсон С. Д. Содержание слова, значение и обозначение / Соломон Давидович Кацнельсон. – М. ; Л. : Наука, 1965. – 110 с.
14. Кобозева И. М. Лингвистическая семантика : [учебное пособие] / Ирина Михайловна Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
15. Кодухов В. И. Лексико-семантические группы слов : Лекция Текст / Виталий Иванович Кодухов. – Л. : Изд-во ГПИ, 1955. – 28 с.
16. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии / Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлев. – М. : РАН, Институт русского языка имени В. В. Виноградова РАН, 1998. – 54 с.
17. Кронгауз М. А. Семантика / Максим Анисимович Кронгауз. – М. : Академия, 2005. – 352 с.
18. Кузнецов А. М. Поле / А. М. Кузнецов // Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Советская энциклопедия, 1990. – 685 с.
19. Кузнецова А. И. Понятие семантической системы языка и методы его исследования / Ариадна Ивановна Кузнецова – М. : Изд-во Московского ун-та, 1963. – 58 с.
20. Кузнецова Э. В. Лексикология русского языка / Эра Васильевна Кузнецова. – М. : Высшая школа, 1989. – 216 с.
21. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику / Джон Лайонз ; [пер. с англ., ред. и предисл. В. А. Звегинцева]. – М. : ПРОГРЕСС, 1978. – 544 с.
22. Лурия А. Р. Язык и сознание / Александр Романович Лурия ; [под. ред. Е. Д. Хомской]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 416 с.

23. Маслов Ю. С. Введение в языкознание / Юрий Сергеевич Маслов. – М. : Высшая школа, 1987. – 272 с.
24. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. – М. : Высшая школа, 1988. – 168 с.
25. Никитин М. В. Курс лингвистической семантики / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ имени А. И. Герцена, 2007. – 819 с.
26. Покровский М. М. Избранные труды по языкознанию / Михаил Михайлович Покровский. – М. : Изд-во АН СССР, 1959. – 382 с.
27. Полевые структуры в системе языка. – Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1989. – 198 с.
28. Потебня А. А. Мысль и язык / Александр Афанасьевич Потебня. – Харьков : Типография Мирный труд, 1913. – 225 с.
29. Русский язык : [энциклопедия] / [ред. Ю. Н. Караулов]. – М. : Большая Российская Энциклопедия ; Дрофа, 1997. – 703 с.
30. Сентенберг И. В. Лексическая семантика английского глагола : [учебное пособие к спецкурсу] / Ираида Владимировна Сентенберг. – М. : МГПИ имени В. И. Ленина, 1984. – 95 с.
31. Степанова М. Д. Вопросы компонентного анализа в лексике / М. Д. Степанова // Иностранные языки в школе. – М. : Наука, 1966. – № 5. – С. 34–40.
32. Уфимцева А. А. Семантика слова / А. А. Уфимцева // Аспекты семантических исследований. – М. : Наука, 1980. – С. 5–80.
33. Уфимцева А. А. Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка) / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 287 с.
34. Уфимцева А. А. Роль лексики в познании человеком действительности и в формировании языковой картины мира / А. А. Уфимцева // Роль человеческого фактора в языке : язык и картина мира : [коллективная монография]. – М. : Наука, 1988. – С. 108–140.
35. Уфимцева А. А. Слово в лексико-семантической системе языка / Анна Анфилофьевна Уфимцева. – М. : Наука, 1968. – 272 с.
36. Уфимцева А. А. Теории “семантического поля” и возможности их применения при изучении словарного состава / А. А. Уфимцева // Вопросы теории языка в современной зарубежной лингвистике. – М. : Наука, 1961. – С. 230–241.
37. Филин Ф. П. О лексико-семантических группах слов / Ф. П. Филин // Языковедческие исследования в чест акад. Ст. Младенов. – София : Изд-е на Българската академия на науките, 1957. – С. 523–538.
38. Шеина И. М. Лексико-семантическое поле как универсальный способ организации языкового опыта / И. М. Шеина // Вестник Московского государственного областного университета. Серия : “Русская филология”. – М. : МГОУ, 2010 – № 2. – С. 69–72.
39. Ярцева В. Н. Большой энциклопедический словарь. Языкознание / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 1998. – 685 с.
40. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language / David Crystal. – Cambridge : Cambridge University Press, 1995. – 489 p.
41. Robbins R. H. A Short History of Linguistics / Robert H. Robbins. – L. : Addison Wesley Longman, 1979. – 248 p.

Дата надходження до редакції
25.04.2013